
CÂTEVA OBSERVAȚII PRIVITOARE LA CRUCE ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC

Liviu ȘOPTELEA*

Some observations regarding the cross in the Romanian space

Abstract

Considered one of the fundamental symbols of mankind, the cross has an extremely ancient history. The presence of the cross is signaled long before Christianity, in most ancient civilizations and on all meridians of the globe. The Christian tradition greatly enriches the initial symbolism of the cross, including the image of the salvation and passions of Christ. The cross protects life, helps it to be fulfilled, opening the perspective of immortality.

Cuvinte cheie: *simbol, cruce, tradiții.*

Keywords: *symbol, cross, tradition.*

Considerat unul dintre simbolurile fundamentale ale omenirii, crucea are o istorie extrem de veche. În majoritatea civilizațiilor vechi și pe toate meridianele globului, prezența crucii este semnalată cu mult timp înaintea apariției creștinismului. Mărturii despre cruce ne parvin din Egipt și din Grecia, din China și din Mexic, din Imperiul Roman și din lumea celtică. Peste tot crucea este semnul plastic ce concentrează în forma sa sculptată, incizată, pictată sau caligrafiată o cantitate foarte mare de informații referitoare la universul spiritual al unei civilizații.

Structura plastică a crucii devine o adevărată emblemă, un simbol al credințelor ce i-a animat pe cei ce au realizat respectivele forme. Pentru *antici* crucea era sinteza celorlalte trei simboluri fundamentale: *cerul, centrul și pătratul*. Intersecția celor două brațe ale crucii genera „centrul”, adică locul unde se întâlnește cerul cu pământul, în care timpul și spațiul se amestecă.

Astfel, crucea închipuie legătura dintre Cosmos și Centrul original, este permanenta comunicare dintre pământ și cer, de sus în jos și de jos în sus. Din această perspectivă crucea este simbolul intermediarului, al mijlocitorului care rânduiește și măsoară spațiul sacru, ordonează vetrele de locuire, străbate câmpiile și cimitirele. Încrușșarea brațelor sale marchează răspântiile. Crucea este un simbol ascensional cu dublă semnificație. Ea explică misterul Centrului ce are puterea de a emana, de a răspândi, dar și de a aduna. Spre exemplu, în *lumea celtică* simbolul crucii s-a combinat cu simbolismul „cercului”. Crucea celtică este înscrisă într-un cerc, având brațele egale. La intersecția lor apare un mic glob care face trimitere la simbolismul „centrului”.

În evoluția sa crucea a cunoscut mai multe *variante de reprezentare*. În unele dintre acestea brațele crucii înscrise în cerc depășesc limitele acestuia, devenind „roată”. În alte civilizații crucea exprimă totalitatea lumii care se ordonează sub semnul ei.

* Conservator, Secția de Artă Plastică și Etnografie, Muzeul Județean Botoșani.

Tradiția creștină îmbogățește foarte mult simbolismul inițial al crucii, incluzând imaginea mântuirii și patimile lui Hristos. Crucea se identifică la români cu Iisus Răstignit, motiv pentru care ea devine cel mai viu simbol al lor. În acest context, crucea este valorificată la anumite sărbători, cum ar fi: Aflarea Sfintei Cruci, Arătarea Sfintei Cruci, Scoaterea Sfintei Cruci, Duminica Sfintei Cruci sau Înălțarea Sfintei Cruci; pe de altă parte, crucea este cântată în imnuri liturgice, fiecare bucățiță din lemnul său fiind adorată ca „relict sfânt”.

În iconografia creștină crucea s-a bucurat de o mare atenție, existând mai multe modalități plastice de reprezentare a sa: în formă de X și T, cu vârf și o singură bară orizontală, cu vârf și două bare orizontale, cu vârf și trei bare orizontale, cu brațe egale, înscrisă în pătrat („crucea greacă”), cu brațe inegale, înscrisă în dreptunghi („crucea latină”). Fără a se exclude unele pe celelalte, aceste variante exprimă particularități culturale de percepție și interpretare simbolică a aceluiași adevăr creștin: crucea, ca expresie a pătimirii și a mântuirii.

*

Din bogatul simbolism al crucii, spiritualitatea populară românească a conservat mai multe categorii de martori vizuali ce pot fi întâlniți în casa și gospodăria țărănească tradițională, în vatra satului, la răspântii, pe hotare și pe ogoarele cu semănături.

În acest cadru, crucea este pentru *români* protectoarea casei, apărătoarea holdelor și a semănăturilor, este scutul de care se lovește tot răul, fără șansa de a-l atinge pe omul credincios, ce știe să se apere. În temeiul unor astfel de convingeri, indiferent de zona etnografică în care ne aflăm, pe tot cuprinsul României, observăm cum țărani își pun pe acoperișul caselor, uneori și pe al grajdurilor, cruci de lemn, ceramică sau metal, pentru a le feri de fulgere, de trăsnete și de alte rele. Pe monumentalele porți din Țara Oltului, Maramureș, Târnave, Odorhei și Ciuc sau în Bucovina sunt cruci sculptate alături de rozete, „pomi ai vieții”, „Soare și lună”, uneori chiar „Arhangheli”, în nădejdea că aceste simboluri vor împiedica forțele răului să le intre în gospodării. Întâlnim și la unele case ancadramente de uși și ferestre împodobite cu aceleași simboluri și cu aceeași evidentă finalitate apotropaică sau protectoare.

Credințele legate de nevoia protejării simbolice a pragurilor ce despart spațiul omului de spațiul nedefinit cuprind nenumărate referiri la această eficiență protectoare a crucii amplasate în anumite locuri. Amenajarea spațiului de locuit aduce în atenție soluții decorative ingenioase și diferențiate în funcție de specificul zonal.

Dincolo de marea diversitate a acestor forme de amenajare descoperim, ca o constantă, crucea. Astfel, aceasta este prezentă pe ștergarele și batistele ce împodobesc pereții, pe străchinile agățate în cuiere de lemn sau așezate pe podișoare (dulapuri), pe lăzile de zestre și pe spătarele scaunelor ce înconjoară masa. În jurul vetrei, al sobei sau al cuptorului, gospodinele adună nenumărate vase necesare pregătirii bucatelor, multe dintre aceste obiecte de uz gospodăresc fiind împodobite de meșterii țărani cu motivul crucii. În Bucovina sărărițele din lemn au cruci decupate pe margini, la fel vasele pentru dus pasca la biserică. Întâlnim crucea chiar pe copturile specifice de Paște sau cu ocazia ritualurilor de înmormântare sau nuntă. Lingurile din lemn din multe regiuni ale țării au pe coadă crestă sau traforat, mai rar pictat, tot semnul crucii.

Un obicei străvechi, pastoral, din Apuseni, Mărginimea Sibiului și Țara Hațegului obligă pe tinerii păstori plecați cu turmele la vârat să ofere iubitelor, când se întorceau

toamna în sat, o furcă de tors. Sentimentele tânărului erau „apreciate” în concordanță cu frumusețea furcii. După cât de bine era lucrată și împodobită furca, diversele motive care erau pictate, gradul de dificultate a compozițiilor decorative, fata judeca „intensitatea” iubirii feciorului. Adevărate capodopere ale artei lemnului, aceste furci - însemne premaritale de altfel - aveau la loc de cinste între decorațiuni și motivul crucii. Dacă accepta furca, fata, viitoarea nevestă, torcea pe ea caierele de lână și fuioarele de cânepă necesare realizării țesăturilor de casă. Pentru eficiența acestei activități era invocată „puterea crucii” de pe furcă. Crucea veghea ca firul să se tragă egal iar fata să nu fie deocheată la șezători.

Costumul popular de sărbătoare, mai ales cămășile, au inclus crucea în special pe broderiile care le împodobesc spre a-i proteja de rele pe cei care le poartă. În zonele pastorale din Carpați (Neamț, Loviște, Hațeg) cămășile cu „barbure” și glugile ciobănești sunt categorii de port tradițional bărbătesc ce etalează la loc de cinste crucea. De asemenea, o întâlnim și în țesături de perete (păretare) din diferite zone ale țării, spre a veghea somnul stăpânilor. La fel regăsim motivul crucii cusut, țesut sau brodat pe ștergere decorative, fețe de pernă, lenjerii de pat ș.a. În Țara Vrancei femeile au inclus crucea în rafinate broderii de pe veșmintele de sărbătoare. Tot în Vrancea întâlnim crucea pe tiparele de caș, precum și pe bățele ciobănești.

Toate aceste exemple arată funcția apotropaică a acestui simbol străvechi. Desigur, sunt multe genurile creației populare românești care atestă existența și puterea simbolului crucii. La margini de drumuri, la intrarea în sate, la răspântii, la izvoare și fântâni dar și printre semănături, adesea încă mai pot fi descoperite cruci din piatră sau lemn, sculptate sau pictate, care străjuiesc tăcute și misterioase respectivele spații. Împreună cu troițele aceste cruci veghează viața oamenilor, iar aceștia le cinstesc întotdeauna, dar mai cu seamă la sărbători. La Rusalii, la Ziua Sfintei Cruci sau la Sânzâiene, la nedei și la praznice sau hramuri, oamenii se adună în jurul lor pentru a săvârși aici diverse practici de alungare a spiritelor rele și de invocare a belșugului, fertilității și sănătății.

În concluzie, prezența crucii în numeroase ipostaze arată credința românilor în capacitatea acesteia de a le proteja viața, alungând răul dincolo de spațiul vital al individului, al familiei, al comunității și al neamului. Crucea ocrotește viața, o ajută să se împlinească, deschizând perspectiva nemuririi.

*

Pe vremuri, dar parcă mai adesea în zilele noastre, motivul crucii este realizat într-o înfinitate de variante plastico-decorative, în tehnici și materiale dintre cele mai diverse: cioplit, incizat, sculptat, țesut, brodat, pictat pe lemn, piatră, sticlă, os, suprafață textilă sau piei de animale. Ilustrăm aceste scurte considerații ale noastre despre cruce și simbolismul ei cu câteva imagini semnificative dintr-o expoziție temporară ce arată preocuparea unora dintre artiștii plastici contemporani pentru cruce, temă perenă și mereu actuală a creației artistice și a simțirii umane.

Bibliografie:

Benoist, Luc, *Semne, simboluri și mituri*, Editura Humanitas, București, 1995

Champeaux, Gerard de; Sterckx, Dom Sebastien, *Le monde des Symboles*, Editura Zodiaque, Saint-Léger, Vauban, 1972

Chevalier, Jean; Gherbrant, Alain, *Dicționar de simboluri*, vol. 1, Editura Polirom, Iași, 2009

Eliade, Mircea, *Imagini și simboluri: eseu despre simbolismul magico-religios*, Editura Humanitas, București, 2013

Evseev, Ivan, *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, Editura Amarcord, Timișoara, 1999

Anexe*

Crucifix lemn (autor: Constantin Livadaru); ***Maica Domnului cu pruncul și Iisus Hristos*** (icoane/lemn); ***Crucificare 1, Crucificare 2*** (u/p); ***Răstignire 1, Răstignire 2*** (tehnică mixtă)

Maramureșană
(acrilic/pânză, 90 x 60 cm, 2007)

Slavă Ție
(poliptic, u/p, h. 140 cm)

* Lucrările au fost prezentate în expoziția „*Simțire și Credință*”, organizată de Societatea Culturală EXPO-ART, la Galeriile de Artă „Ștefan Luchian” din Botoșani, în anul 2004. Precizăm faptul că toate lucrările care nu au menționat pe ele autorul aparțin artistului plastic Liviu Șoptea.

Slavă Ție II
(poliptic, u/p, h. 150 cm)

Troița albastră
(poliptic, ulei & shlachmettal/pânză,
h. 170 cm)